

Ernst Anker

Naslov originala:

Gustave Flaubert
Madame Bovary

Copyright © ovog izdanja 2020, Knjižara Roman

Gistav Flober

GOSPOĐA
BOVARI

Prevod
Dušan L. Đokić

r

*Mariju Antoanu Žilu Senaru,
članu Pariske advokatske komore, bivšem predsedniku
Narodne skupštine i nekadašnjem ministru unutrašnjih
dela*

Dragi i slavni prijatelju,

*Dozvolite mi da napišem vaše ime pre bilo čega drugog u
ovoj knjizi, i iznad posvete; Vama, pre svega, dugujem
za njeno objavljivanje. Prošavši kroz Vašu veličanstvenu
odbranu, moje delo je i za mene samog steklo neočekivan
ugled.*

*Primite zato, ovde, izraz moje zahvalnosti koja, ma koliko
velika bila, nikad neće dostići visine Vaše rečitosti i vaše
posvećenosti.*

GISTAV FLOBER
Pariz, 12. aprila 1857.

PRVI DEO

I

Bili smo u učionici kad uđe direktor, a za njim jedan *novi* u varoškom odelu i školski poslužitelj s velikim stolom u rukama. Oni koji su spavali probudiše se i svaki se diže kao iznenađen usred rada.

Direktor nam dade znak da sednemo, pa onda, okrenuvši se razrednom nadzorniku:

– Gospodine Rože – reče mu nižim glasom – evo vam jednog učenika koga vam preporučujem; on sad ulazi u peti razred. Ako bude dobro učio i bude dobrog vladanja, preći će *među starije*, među koje spada po svojim godinama.

Novi, koji je bio ostao u uglu za vratima, tako da se jedva video, bio je dečko sa sela, od svojih petnaest godina, i viši rastom od svih nas. Imao je kosu ravno na čelu odsečenu, kao seoski pojac, i izgled mirnog i vrlo zbunjenog dečka. Iako nije bio širok u ramenima, njegova bluza od zelene čoje s crnim dugmadima morala ga je stezati pod pazuhom; a pod razrezom na zarukavlju video se crven zglavak naviknut da je go. Njegovi listovi u plavim čarapama izlazili su iz nekih žućkastih pantalona, vrlo zategnutih uprtama. Na nogama je imao teške cipele, rdavo očišćene, okovane klincima.

Otpoče preslišavanje. On je napregnuto slušao, pažljivo kao u crkvi propoved, ne smejući ni noge da prekrsti ni da se nalakti; i u dva časa, kad zvono zazvoni, nadzornik morade da ga opomene da s nama zajedno izađe iz klupe i stane u red.

Naš je običaj bio da ulazeći u razred pobacamo svoje kape na zemlju, da nam ruke posle ostanu slobodne; trebalo je još s praga zavitlati ih pod klupu tako da udare o zid i dignu što više prašine; tako je to bila *moda*.

Ali bilo da nije spazio šta smo mi uradili, bilo da nije smeo to i sam da uradi, molitva je bila očitana, a *novi* je još jednako držao svoju kapu u krilu. To bejaše jedna od onih kapa „mešovitog stila“, u kojima se nalaze sastojci kalpaka, poljske čapaske, krutog šešira, kožnog kačketa i spavaće kape, jednom rečju: jedna od onih jadnih stvari bez imena čija je nema ružnoća duboko izrazita, kao lice u glupaka. Jajasta i proširena kitovim kostima, ona je počinjala s tri kružna valjka; zatim su se naizmence nizala, podvojena crvenom vrpcom, romboidna parčad od kadife i zečje kože; zatim je dolazila neka vrsta kese koju je završavao jedan mnogougao, postavljen debelom hartijom i izvezen unaokolo nekom zapletenom šarom, s kojega je, na dugom i isuviše tankom gajtanu, visila malena poprečnica od zlatne žice, mesto rojtice. Kapa je bila nova; zaklon od kože se sijao.

– Ustanite – reče mu profesor.

On ustade; kapa pade. Ceo se razred počeo smejati.

On se saže da je dohvati. Njegov susjed obori je laktom; on je ponovo diže.

– Ostavite jednom tu svoju kacigu – reče mu profesor, koji je bio čovek pun duha.

Đaci prsnuše u gromoglasan smeh koji mnogo zbuni jadnoga dečka, tako da ne znade da li mu kapu valja zadržati u ruci, ostaviti je na zemlji ili je metnuti na glavu. On sede i ostavi je u krilo.

– Ustanite – ponovi profesor – i recite mi kako vam je ime.

Novi promrmlja, nerazgovetnim glasom, neko nerazumljivo ime.

– Ponovite!

Začu se isto mrmljanje slogova, za kojim se zaori huka celoga razreda.

– Glasnije! – viknu profesor – Glasnije!

Novi onda pribra očajno svu svoju odvažnost, otvori grdna usta i viknu iz svega grla, kao da hoće nekoga da dozove, ovu reč: Šarbovari.

Odjednom se diže grdna graja, sa svih strana i u isti mah, stade rasti, *crescendo*, s vikom i cikom (urlalo se, lajalo, udaralo nogama, vikalo: Šarbovari! Šarbovari!); zatim se nastavljala u pojedinim uzvicima, stišavajući se s teškom mukom, ponekad se odjedanput obnavljajući duž cele jedne klupe, na kojoj još ovde-onde, kao rdavo ugašena petarda zaprašti nečiji ugašen smeh.

Ali pod pljuskom *pensuma*¹ red se malo-pomalo povrati i profesor, uspevši da sazna ime „Šarl Bovari“ (pošto je tražio da mu se ono kaže slog po slog, da mu se napiše i pročita), naredi odmah siromašku da sedne u klupu za najgore, pod samom katedrom. Ovaj se diže s mesta, ali pre no što poče, zastade.

– Šta tražite? – upita ga profesor.

– Moju ka... – reče *novi* plašljivo, osvrćući se nespokojno.

– Pet stotina stihova za kaznu, ceo razred! – izgovoreno glasom vrlo ljutitim, spreči, kao ono *Quos ego*,² *novi* urnebes. – Budite jednom mirni! – nastavi profesor ljutito; i brišući znoj sa čela maramom koju beše izvadio iz svoje kape: – A vi, *novi*, vi ćete mi dvadeset puta ispisati reči: *ridiculus sum*.³

Zatim dodade blažim glasom:

– Naći ćete svoju kapu; niko vam je nije ukrao!

Sve se opet stiša. Glave se nagnuše nad vežbanke i *novi* ostade puna dva časa primerno miran, mada bi ga povremeno po koja kuglica od hartije, hitnuta vrhom pera, zvrncnula u lice. On bi se obrisao rukom i ostao bi miran, oborenih očiju.

Uveče u učionici on izvadi iz svoga stola rukave za rad, dovede u red svoje sitnice i brižljivo išparta hartiju. Videsmo

---

1. Zadatak za kaznu.

2. Lat. Ja ću vas. Neptunova pretnja kaznom vetrovima zbog neposlušnosti iz Vergilijeve *Eneijde*.

3. Lat. Smešan sam.

ga kako savesno radi, tražeći u rečniku svaku reč i trudeći se neobično mnogo. Blagodareći, bez sumnje, toj dobroj volji koju je dokazao on ne ode u niži razred; on je, istina, prilično znao svoje zadatke, ali nije imao lakoće i otmenosti u izrazima. Njega je paroh iz njegova sela počeo učiti latinski, pošto su ga roditelji, iz štednje, poslali u gimnaziju što su mogli kasnije.

Njegov otac, gospodin Šarl Deni Vartolomej Bovari, nekadašnji hirurški pomoćnik, kompromitovan oko 1812. prilikom popisivanja vojnika, zbog čega je morao, tako u to vreme, dati ostavku na službu, beše se tada koristio svojim ličnim preimućtvima da se uzgred dokopa jednoga miraza od šezdeset hiljada franaka koji mu je došao pod ruku uz kćer jednoga trgovca kapama, zaljubljen u njegovu držanje. Lep čovek, hvališa, koji je zveckao mamuzama, sa zaliscima koji su se sastavljali s brkovima, s prstima okićenim prstenjem, a u odelu živih boja, on izgledaše kao junak, a okretan kao kakav trgovački agenat. Kad se oženio, živeo je dve-tri godine na račun ženine imovine: jeo je dobro, ustajao kasno, pušio na velike lule od porcelana, vraćao se uveče tek po svršenoj predstavi u pozorištu, i pohađao kafane. Tast mu umre i ne ostavi bogzna šta; to ga naljuti te se upusti u fabrička preduzeća, izgubi u njima nešto novaca, a zatim se povuče na selo gde htede *da da sebi važnosti*. Ali kako se u poljoprivredi nije nimalo bolje razumevao no u izradi katuna, kako je jahao svoje konje mesto da ih upotrebljava za oranje, pio svoju jabukovaču u bocama mesto da je prodaje u buradima, jeo najlepšu živinu iz svoga dvorišta i mazao lovačku obuću slaninom od svojih svinja, on brzo uvide da je bolje ostaviti se svake spekulacije.

Za dve stotine franaka godišnje on nađe pod zakup u jednom selu, na granici Koa i Pikardije, jedan stan, pola majur pola vilu; i tu se, ogorčen, mučen grižom savesti, okrivljujući nebo, zavidljiv prema svakome, zatvori još u svojoj četrdeset petoj godini, sit ljudi, kako je govorio, i rešen da živi u miru.

Njegova žena beše ranije strasno zaljubljena u njega; ona ga je volela bezgranično, ponizno, i to ga je još više odvojilo od nje. Nekad vesela, razgovorna i zaljubljena, ona je,

zalazeći u godine, postala (kao što vino na vazduhu prelazi u sirće) pakosna, džandrljiva, nervozna. Koliko li je ona propatila, ne tužeći se, u prvo vreme, kad ga je videla kako trči za svim seoskim devojčurama i kada joj se s dvadeset rđavih mesta vraćao uveče, sa otupljenim osećajima i zaudarajući sav na alkohol. Najzad joj se uzbuni ponos. Ona je od tada ćutala, gutajući svoj gnev u nemome stoicizmu koji je sačuvala do svoje smrti. Bila je neprestano u poslu, trčala. Išla je zvaničnim zastupnicima, predsedniku, vodila računa o meničnim rokovima, moljakkala za produženje tih rokova; a u kući je peglala, šila, prala, nadgledala radnike, isplaćivala račune, dok je gospodin, ne brinući se ni za šta, većito obuzet nekom turbobnom sanjivošću, iz koje se budio samo da joj kaže što neprijatno, povazdan pušio kraj vatre, pljuckajući u pepeo.

Kad je dobila dete, moradoše ga dati jednoj dojkinji. Vrativši se svojim roditeljima, mališan je mažen kao kakav princ. Majka ga je hranila slatkim; otac ga je puštao da trči bez obuće, i da se pokaže filozof, govorio čak, da bi mogao ići i sasvim nag, kao porod životinja. Protivno težnjama materinskim, on zamišljaše izvestan muški ideal detinjstva, po kome se trudio da vaspita svoga sina, hoteći da se neguje surovo, po spartanski, da bi očvrstnuo i ojačao. Slao ga je da spava u hladnoj sobi, učio ga da pije dosta ruma i da ismeva litije. Ali po prirodi miran, dečko je rđavo odgovarao njegovim naporima. Majka ga nije odvajala od sebe; ona mu je izrezivala hartiju, pričala priče, zabavljala se s njim u beskrajnim monolozima, punim setne veselosti i brbljivog tepanja. Usamljena u svome životu, ona prenese na ovu detinju glavu svu svoju rasturenu, uništenu sujetu. Snevala je visoke položaje, videla ga je već velika, lepa, duhovita, u službi, kao inženjera ili sudiju. Ona ga nauči da čita, pa štaviše obuči ga, na jednom svom starom klaviru, da peva dve-tri male romanse. Ali na sve to gospodin Bovari, koji je malo polagao na knjigu, govoraše: *Ništa to ne vredi. Zar će oni ikad imati čime da ga izdržavaju u državnim školama, da mu kupe kakvo zvanje ili otvore kakvu trgovinu?* Uostalom, *kad je čovek drzak, uvek dobro prolazi u svetu.* Gospođa Bovari grizla je usne, a dete se skitalo po selu.

Ono je išlo za ratarima i busenima lovilo gavranove koji su odletali. Jelo je dudinje duž jendeka, čuvalo ćurke s jednom motkom, prevrtalo seno na pokošenim livadama, jurilo po šumi, igralo škole pod crkvenim vratima, kad je kiša, a o velikim praznicima preklinjalo crkvenjaka za dopuštenje da zvoni, da se celim svojim telom obesi o veliki konopac pa da uživa kako ga nosi uvis u svome dizanju.

Zato i izraste kao hrast. Dobi snažne ruke i zdravu boju.

Kad mu je bilo dvanaest godina, njegova mati izradi da počne učiti. Obučavanje bi povereno parohu. Ali časovi učenja behu tako kratki i tako retki da od njih nije moglo biti bogzna kakve koristi. Oni su držani u slobodnim trenucima, u sakristiji, s nogu, na brzu ruku, između kakvog krštenja i opela; ili je paroh slao po svoga učenika posle *angelusa*, kad nije imao nigde da ide. Oni bi otišli u njegovu sobu, seli: komarci i noćni leptirovi obletali su oko sveće. Bila je vrućina, dete bi zaspalo; a paroh, koji bi zadremao s rukama na trbuhu, ubrzo bi zahrkao s otvorenim ustima.

Drugi put opet, kad bi paroh, vraćajući se s pričešćem od kakvog bolesnika iz okoline, spazio Šarla kako igra po polju, on bi ga dozvao, pridikovao mu jedno četvrt časa i koristio se tom prilikom da traži od njega da mu menja glagole pod kakvim drvetom. Kiša bi ih prekinula, ili kakav poznanik koji je prolazio. Uostalom, on je uvek bio zadovoljan njim, pa štaviše govorio je da *mladi čovek* ima vrlo dobro pamćenje.

Šarl ne mogaše ostati na ovome. Gospođa je bila vrlo odlučna. Postiđen, ili bolje reći zamoren, gospodin popusti bez otpora, i čekalo se još godinu dana dok dečko ne primi svoje prvo pričešće.

Prošlo je još šest meseci; i iduće godine Šarl bi konačno poslat u gimnaziju u Ruanu, gde ga je otac lično odveo krajem oktobra, u vreme svetoromanskog vašara.

Sad bi ma kome od nas bilo nemogućno setiti se ma čega o njemu. To je bio miran dečko koji se igrao na odmoru, radio u učionici, slušao u razredu, dobro spavao u zajedničkoj sobi za spavanje, dobro jeo u trpezariji. Nadzor nad njim vodio je jedan gvoždarski trgovac iz ulice Ganteri, koji

ga je izvodio jedanput mesečno, nedeljom, pošto zatvori svoj dućan, slao u šetnju u pristanište da gleda lađe, a zatim vraćao u gimnaziju, čim bude sedam časova, pre večere. Svakog četvrtka uveče on je crvenim mastilom pisao majci dugačko pismo koje bi zapečatio sa tri kuglice od testa; zatim je pregledao svoje beleške iz istorije, ili čitao jedan stari svezak *Mladoga Anaharzisa* koji se vukao u učionici. U šetnji, razgovarao je sa slugom koji je bio sa sela kao i on.

Budući vrlo marljiv, on se održa uvek otprilike u sredini svojih drugova; jedanput štaviše dobi prvu pohvalu iz prirodne istorije. Ali pri kraju trećeg razreda, roditelji ga izvadiše iz gimnazije i dadoše ga da uči medicinu, uvereni da može sam dogurati do ispita zrelosti.

Mati mu izabra jednu sobu na četvrtom spratu, koja je gledala na O de Robek, kod jednog bojadžije, njenog poznanika. Ona pogodi za njega stan i hranu, nabavi mu nameštaj, sto i dve stolice, donese od kuće staru postelju od trešnjeva drveta i još kupi malu gvozdenu peć i nešto drva, da se greje njeno jedno dete. Zatim ode, posle nedelju dana, pošto mu je hiljadu puta preporučila da se dobro vlada, sad kad će biti ostavljen samome sebi.

Raspored predavanja koji pročita na objavi čisto ga zbuni: predavanje iz anatomije, predavanje iz patologije, predavanje iz fiziologije, predavanje iz farmacije, predavanje iz hemije, pa iz botanike, pa iz klinike, pa iz terapeutike, ne računajući higijenu ni predmete medicinske, sve imena čiju etimologiju nije znao i koja su mu se činila kao mnoga vrata na oltarima punim uzvišene tmine.

Od svega toga on ne razumede ništa; slušao je, ali nije shvatao. Međutim, radio je, imao je povezane beleške, išao je na sva predavanja, nije propuštao nijedan pregled u bolnici. Vršio je svoj svakidašnji rad kao baštovanski konj koji vezanih očiju ide krugom ne znajući za posao koji obavlja.

Da bi mu uštedela trošenje, mati mu je svakih nedelju dana slala po nosaču komad teletine pečene u peći, što je doručkovao ujutru kad se vrati iz bolnice, tapkajući nogama o zid. Zatim je valjalo trčati na predavanja, u amfiteatar, u

bolnicu, i vratiti se kući kroz tolike ulice. Uveče, posle mršave večere kod svoga gazde, on je odlazio u svoju sobu i nastavljao učenje, u mokrom odelu koje se pušilo na njegovom telu, pred zažarenom peći.

Lepih letnjih večeri, u doba kad su tople ulice puste i kad sluškinje igraju lopte pred vratima, on bi otvorio prozor i nalaktio se. Reka, koja je od toga ruanskog kraja načinila neku odvratnu malu Veneciju, proticala je dole, ispod njege, žuta, ljubičasta ili plava, između svojih mostova i svojih rešetaka. Radnici, čučeci na obali, prali su ruke u vodi. Na motkama koje su virile s tavana, sušila su se na vazduhu povjesma pamuka. Prema njemu, iznad krovova, pružalo se prostrano čisto nebo, s crvenim suncem koje je zalazilo. Kako je prijatno moralo biti tamo! Kakva svežina u bukovoj šumi! I on otvaraše nozdrve da se nadiše prijatnog poljskog vazduha koji nije dopirao do njega.

On omršavi, izduži se, i lice mu dobi neki tužan izraz koji ga učini gotovo zanimljivim.

Sasvim prirodno, iz nemarnosti, on se postupno ostavi svih svojih dobrih odluka. Jedanput izostade s pregleda u bolnici, sutradan s predavanja, i uživajući u lenjosti, malo-pomalo prestade sasvim na njih ići.

Uobičaji ići u kafanu i poče strasno igrati domine. Zatorviti se svako veče u kakav prljav javni lokal da po mermernim stolovima lupa malim ovčijim kostima obeleženim crnim tačkama, to mu se činilo kao dragocen dokaz njegove slobode koji ga je ispunjavao poštovanjem prema sebi samome. To beše za njega kao stupanje u društvo, pristup zabranjenim uživanjima; i ulazeći, spuštao je ruku na bravu od vrata s radošću gotovo čulnom. Tada se u njemu razviše mnoga osećanja koja su dotle bila ugušena; on nauči napamet neke pesmice koje je pevao u društvima u koja je stupao, poče se oduševljivati Beranžecom, nauči spravljati punč i najzad poznade ljubav.

Zahvaljujući ovim pripremnim radovima on sasvim propade na ispitu za lekarskog pomoćnika. A to isto veče očekivali su ga kod kuće da proslave njegov uspeh!

On ode peške i zaustavi se na ulasku u selo, gde pozva mater i sve joj ispriča. Ona ga izvini, pripisujući njegov neuspeh nepravdi ispitivača, i obodri ga malo, uzimajući na sebe da tu stvar uredi. Tek posle pet godina saznade gospodin Bovari šta je u stvari bilo; i kako je to bilo odavno, on se pomiri s tim. Uostalom, nije mogao pretpostaviti da je čovek kome je on otac – neki glupak.

Šarl, dakle, ponovo prionu na rad i bez prekida spremi se iz svih predmeta za ispit, za koji je sva pitanja unapred naučio napamet. Položio je s dosta dobrom ocenom. Radosnog li dana za njegovu mater! Bi priređen veliki ručak.

Gde sad da počne svoju lekarsku praksu? U Tostu. Tu je bio samo jedan stari lekar. Gospođa Bovari odavno je već iščekivala njegovu smrt, i čiča još ne beše ni skrstio ruke, a Šarl se već nastanio preko puta kao njegov naslednik.

Ali to još nije bilo sve, vaspitati sina, dati ga da izučí medicinu i pronaći Tost za lekarsku praksu: trebalo je naći mu ženu. I ona mu je nađe: udovicu jednog sudskog izvršitelja iz Djepa koja je imala četrdeset pet godina i hiljadu i dve stotine livri dohotka.

Mada je bila ružna, suva kao trska i puna bubuljica kao proleće pupoljaka, gospođa Dibik nije bila bez prosilaca. Da bi postigla svoju nameru, gospođa Bovari bi primorana da ih ukloni sve, i ona, štaviše vrlo, vešto osujeti spletke jednoga mesara za koga su se zauzimali popovi.

Šarl beše nazreo u braku popravku svoga stanja, zamišljajući da će biti slobodniji i da će moći raspolagati svojom ličnošću i svojim novcem. Ali je njegova žena bila gospodar u kući; morao je pred svetom da pazi šta će da kaže, da posti svakog petka, da se oblači no njenom ukusu, da po njenoj zapovesti često opominje pacijente koji nisu plaćali. Ona je otvarala njegova pisma, motrila na svaki njegov korak i prisluškivala na vratima kako pregleda bolesnike u svome kabinetu, kad je u njemu bilo žena.

Svako jutro morala joj se donositi čokolada, ukazivati najveća pažnja. Ona se neprestano tužila na svoje živce, na svoja prsa, na svoje neraspoloženje. Bat koraka škodio joj je;

ako čovek ode, samoća joj je bivala odvratna; ako se vrati k njoj, vratio se bez sumnje samo zato da vidi kako umire. Uveče, kad bi se Šarl vratio kući, ona bi izvukla ispod pokrivača svoje dugačke mršave ruke, zagrlila ga, posadila ga na ivicu postelje pa mu stala kazivati svoje jade: kako je zaboravlja, kako voli drugu neku! Lepo su joj govorili da će biti nesrećna; i završila bi molbom za kakav sirup za popravku zdravlja i za malo više ljubavi.

II

Jedne noći, oko jedanaest časova, probudi ih topot konja koji se zaustavi baš pred vratima. Sluškinja otvori mali prozor na tavanskoj sobi i neko vreme stade pregovarati s jednim čovekom koji je ostao dole na ulici. On je bio došao po lekara; nosio je jedno pismo. Nastazi siđe niz stepenice drhteći od zime, otključa vrata i poskida reze, jednu za drugom. Čovek ostavi konja i, idući za sluškinjom, uđe odmah za njom. On izvadi iz svoje vunene kape sa sivim kićankama jedno pismo uvijeno u maramu i učtivo ga pruži Šarlu, koji se nalakti na jastuk da ga pročita. Nastazi, pored postelje, držala je sveću. Gospođa je iz stidljivosti ostala okrenuta zidu, te su joj se videla leđa.

To pismo, zapečaćeno malim pečatom od plavoga voska, preklinjalo je gospodina Bovarija da bez odlaganja dođe na majur Berto da namesti jednu slomljenu nogu. A od Tosta do Bertoa ima dobrih šest milja, preko Longvila i Sen Viktora. Noć beše mračna. Gospođa Šarla Bovarija bojaše se da joj se mužu ne desi što na putu. Zato rešiše oboje da momak izmakne napred. Šarl će poći posle tri časa, kad izade mesec. Poslaće mu u susret jednoga dečka, da mu pokaže put za majur i da otvori vratnice pred njim.

Oko četiri časa ujutru, Šarl, dobro uvijen u ogrtač, krenu za Berto. Još uspavan toplotom sna, on se predade ljuljuškanju u mirnom kasu svoga konja. I kad bi konj sam sobom zastao pred kojom od trnjem okruženih jama koje se kopaju granicom njiva, Šarl bi se prenuo iza sna, setio bi se brzo

slomljene noge i pokušao bi da se opomene svih preloma kostiju koje je znao. Kiša je bila prestala; dan se pomaljao, i na golim granama jabuka stajale su nepomično ptice čije se sitno perje beše naježilo na hladnom jutarnjem vetru. Ravno polje pružalo se unedogled, a drveće oko majura obrazovalo je, u velikim rastojanjima, crnoljubičaste tačke na ovoj prostranoj sivoj površini koja se na horizontu gubila u tamnoj boji neba. Šarl je, s vremena na vreme, otvarao oči; i kad bi mu se duh umorio, a san povratio, on bi uskoro zatim pao kao u neku sanjivost u kojoj su se njegovi skorašnji utisci mešali sa uspomnama i u kojoj je samog sebe video dvostruko, u isti mah i kao đaka i kao oženjenog čoveka, kako leži u svojoj postelji kao malopre i kako prolazi kroz jednu operacionu salu kao nekad. Topli miris cicvare mešaše se u njegovoj glavi sa svežim mirisom rose; i on slušaše kako se gvozdeni prstenovi na posteljama kreću po metalnoj šipci i kako njegova žena spava... Kad je prolazio kroz Vasonvil, spazi kraj jednog jendeka nekog dečka koji je sedeo na travi.

– Jeste li vi lekar? – upita dete.

I kad mu Šarl odgovori, ono uze u ruke svoju drvenu obuću i stade trčati pred njim.

Lekarski pomoćnik doznade usput, iz pričanja svoga vođe, da je gospodin Ruo zemljoradnik vrlo dobrog stanja. Slomio je nogu uoči toga dana, vraćajući se od jednog suseda gde je praznovao Bogojavljenje. Žena mu je umrla pre dve godine. Imao je samo *gospođicu* koja mu je pomagala da održava kuću.

Put je bio sve dublje prolokkan. Bili su blizu Bertoa. Dečko se provuče kroz ogradu, nestade ga, zatim se ukaza na ulasku u jedno dvorište da otvori vratnice. Konj se klizaše po nakvašenoj travi. Šarl se saginjaše da prođe ispod grana. Psi iz štenare zalajaše, trzajući lanac kojim behu vezani. Kad uđe u Berto, konj se pod njim poplaši i skoči u stranu.

Beše to lep majur. U štalama, kroz otvorena vrata, videli su se krupni konji za oranje, koji su mirno jeli iz novih jasala. Duž zgrada pružalo se veliko dubre, koje se pušilo, i po njemu, među kokoškama i ćurkama, švrljalo je pet-šest

paunova, raskoš dvorišta u Koku. Tor beše dugačak, ambar beše visok, sa zidovima glatkim kao dlan. Pod šupom su bile dve velike dvokolice i četiri pluga, s bičevima, vratnicima, potpunom opremom, čije je pokrivače od plave vune prljala sitna prašina koja je padala s tavana. Dvorište se postupno uzdizalo, zasadenom drvećem u podjednanim rastojanjima, a s bare se čulo veselo gakanje jata gusaka.

Jedna mlada žena, u plavoj vunenoj haljini s tri karnera, izađe na prag da dočeka gospodina Bovarija, koga uvede u kuhinju, gde je buktala velika vatra. Oko vatre je vrio doručak za ukućane, u malim loncima nejednake veličine. Moke haljine sušile su se u odžaku. Vatralj, mašice i kljun od meha, sve to neobično veliko, sijali su se kao da su od uglačana čelika, dok je po zidovima visilo mnogobrojno kućno posuđe na kome se nejednako blistaše svetao plamen sa ognjišta pomešan s prvim zracima sunca koji su prodirali kroz prozore.

Šarl se pope na prvi sprat da vidi bolesnika. Nađe ga u postelji: ovaj se znojio pod pokrivačima, a pamučnu kapu beše bacio daleko od sebe. To beše omalen pun čovek od pedeset godina, bela lica, plavih očiju, ćelava čela i s minduša-ma na ušima. Pored njega je, na jednoj stolici, stajalo veliko staklo s rakijom, iz koga je s vremena na vreme nalivao u čašu, da se potkrepi; ali čim vide lekara, njegovo se razdraženje stiša i mesto da psuje, što je već dvanaest časova činio, on stade nemoćno ječati.

Prelom kosti beše prost, bez ikakvih komplikacija. Šarl ne bi smeo poželeti lakši slučaj. I opominjući se kako se njegovi profesori ponašaju kraj postelje povređenih, on ohrabri bolesnika raznim blagim rečima, tom hirurškom ljubaznošću, koja je kao zejtin kojim se maže skalpel. Da bi načinili daščice, poslaše u šupu po letve. Šarl izabra jednu, iseče je na komade i uglača srčom dok je sluškinja cepala čaršave da pravi zavoje, a gospođica Ema se spremala da šije jastučice. Kako joj je dugo trebalo dok je našla kutiju s priborom za šivenje, otac je uze grditi; ona ne odgovori ništa; ali je pri šivenju bola prste, koje je zatim prinosila ustima i sisala.

Šarla iznenadi belina njenih noktiju. Oni behu sjajni, odnegovani, čistiji no ukrasi od slonove kosti iz Djepa i obre-

zani u obliku badema. Međutim, ruka joj nije bila lepa, nije možda bila dovoljno bela, i bila je malo suva u zglavkovima; uz to, bila je suviše dugačka i bez blagih krivina na oblinama. Što je u nje bilo lepo, to su oči; iako su bile smeđe, činile su se crne zbog trepavica, i njen pogled bio je otvoren, nevin i smeo.

Kad je previjanje bilo gotovo, sam gospodin Ruo pozva lekara *da se malo založi* pre no što ode.

Šarl siđe u trpezariju u parteru. Tu je bilo postavljeno za dvoje, sa srebrnim čašama, na malom stolu pred jednom velikom posteljom s baldahinom, pokrivenim pamučnim platnom sa odštampanim likovima koji su predstavljali Turke. Osećaše se miris perunike i vlažnog rublja koji je dolazio iz visokog hrastovog ormana naspram prozora. Na zemlji, po uglovima, behu poredani uspravljeni džakovi s pšenicom. To beše pšenica koja nije mogla stati u obližnji ambar, u koji se pelo preko tri kamena stepenika. Kao ukras sobe visila je o klinu, na sredini zida čija se zelena boja skida pod uticajem šalitre, jedna Minervina glava, naslikana crnom kredom, u pozlaćenom okviru, ispod koje je gotskim pismenima bilo napisano: „Svome dragom ocu.“

U prvi mah govorilo se o bolesniku, zatim o vremenu, o velikoj hladnoći, o vucima koji su krstarili po polju, noću. Gospođici Ruo nije bilo nimalo prijatno na selu, naročito sad kad je gotovo sama morala da vodi svu brigu o majuru. Kako je trpezarija bila hladna, ona je za vreme jela drhtala, što je unekoliko otkrivalo njene mesnate usne, koje je obično grizla kad je ćutala.

Njen vrat dizaše se iz belog, posuvraćenog okovratnika. Njenu kosu, čije dve crne polovine behu toliko glatko začčšljane da se činilo kao da je svaka iz jednog komada, delila je sredinom glave tanka pruga koja se lako ugibala prema krivini lobanje; i ne zaklanjajući samo kraj od uveta, talasasta na slepim očima, ta dva dela sastavljaše se pozadi u poveliku pundu, što naš seoski lekar opazi prvi put u svome životu. Obrazi joj behu rumeni. Između dva dugmeta na struku nosila je, kao muškarac, naočari od kornjačevine.

Kada se Šarl, pošto je otišao gore da kaže zbogom čiča Ruu, vrati u trpezariju, pre no što će otići, on je zateče kako stoji; čelo naslonila na prozor pa gleda u baštu gde vetar beše poobarao pritke od pasulja. Ona se okrete.

– Da ne tražite šta? – upita ga.

– Moj korbač, molim vas – odgovori joj.

I on stade tražiti na postelji, iza vrata, pod stolicama; korbač beše pao na zemlju, između džakova i zida. Gospođica Ema spazi ga; ona se naže nad džakove sa pšenicom. Šarl iz učtivosti priskoči, pa kako je i sam pružio ruku u istoj nameri, oseti kako mu se grudi dotakoše leđa mlade devojke koja beše sagnuta pod njim. Ona se ispravi, sva crvena, i pogleda ga preko ramena, pružajući mu njegov korbač.

Umesto da dođe u Berto posle tri dana, kao što je obećao, on dođe odmah sutradan; zatim je dolazio redovno dva puta nedeljno, ne računajući neočekivane pohode koje je činio s vremena na vreme, kao slučajno.

Sve je uostalom išlo dobro; ozdravljenje je teklo pravilno; i kad čiča Ruu, posle četrdeset i šest dana, pokuša ići sam po kući, gospodina Bovarija počеше smatrati kao čoveka veoma sposobna. Čiča Ruu govoraše da ga ne bi bolje izlečili ni prvi lekari iz Ivetoa, pa ni iz Ruana.

Šarl, međutim, i ne pokušavaše da se upita zašto mu je milo da dođe u Berto. Da je na to pomislio, bez sumnje bi svoju revnost pripisao ozbiljnosti slučaja ili možda koristi kojoj se otuda nadaše. A da li su baš iz tih uzroka njegove posete majuru činile krasan izuzetak među jadnim zanimanjima u njegovom životu?

U te dane ustajao je rano, odlazio u galopu, mamuzao konja, zatim je silazio da obriše noge o travu, navlačio svoje crne rukavice pre no što uđe. Voleo je da dođe u ovo dvorište, da oseti na plećima vratnice koje su se otvarale; voleo je petla koji je kukurikao na zidu i momke koji su mu izlazili u susret. Voleo je ambar i štale; voleo je čiča Rua koji bi udario rukom o njegovu ruku, nazivajući ga svojim spasiocem; voleo je malu drvenu obuću gospođice Eme na opranim ciglama u kuhinji; njene visoke potpetice činile su je većom, a kad je išla

pred njim, drveni donovi, podižući se brzo, lupkali su s tupim jekom o njenu kožnu obuću.

Ona ga je uvek ispraćala do prvog basamaka na peronu. Ako mu još nisu bili izveli konja, ostajala je tu. Pošto su jedno drugom već rekli zbogom, nisu više govorili; vetar se igrao sitnom kosom na njenom potiljku ili je klatio na njenim bedrima uzice kecelje koje su se lepršale kao barjačići. Jednog dana, kada beše ojužilo, niz koru od drveća u dvorištu cedila se voda, a sneg se po krovovima topio. Ema beše na pragu; ode po suncobran i otvori ga. Kroz svileni suncobran, čija se boja golubijih grudi prelivala, prodiralo je sunce i obasjavalo pokretnim odblescima belu kožu njenog lica. Ona se nasmeši na blagu toplotu koju oseti i ču kako voda, kap po kap, pada na razapetu svilu.

U prvo vreme Šarlova odlaženja u Berto, gospođa Bovari je redovno pitala za bolesnika, pa je, štaviše, u knjizi koju je vodila po pravilima dvogubog knjigovodstva, izabrala bila za gospodina Rua i lepu čistu stranu. Ali kad ču da on ima kćer, poče se raspitivati i doznade da je gospođica Ruo vaspitana u manastiru kod Ursulina, te da je dobila, kako se to kaže, *lepo obrazovanje*, da je prema tome znala igranje, geografiju, crtanje, umela da veze i da svira u klavir. To je bilo prevršilo svaku meru!

„Zato li je on“, govoraše u sebi, „tako blažen kad ide tamo; i oblači nov prsnik, a ne boji se da ga pohaba na kiši? Ah! Ta žena! Ta žena...!“

I ona je omrznu, po nagonu. Najpre poče praviti aluzije na nju. Šarl ih nije razumeo. Zatim je uzgred dodavala po koju primedbu, preko kojih je on prelazio bojeći se bure; najzad udari u otvorene prekore na koje on nije znao šta da odgovori. „Otkuda ide to da ide i dalje u Berto kad je gospodin Ruo ozdravio i kad ti ljudi još nisu platili? Ah! To je zato što tamo ima jedna ličnost, neko ko ume da razgovara, jedna vezilja, jedno duhovito stvorenje. To li je ono što on voli; trebaju mu varoške gospođice!“ I ona nastavljaše:

„Kći čiča Rua, varoška gospođica! Taman! Deda im je bio čobanin, a imaju jednog rodaka koji umalo nije došao

pod sud zbog nanesene povrede u jednoj svadi. Ne pomaže joj ništa što se toliko kinduri i nedeljom pokazuje u crkvi u svilenoj haljini, kao kakva grofica. Uostalom, zna se da bi jadni čiča, da mu prošle godine nije bilo repice, teško mogao da odgovori svojim obavezama!“

Mira radi, Šarl prestade ići u Berto. On se, na navaljivanje svoje Helojze, s rukom na njenom molitveniku zakle da neće više tamo ići i to učini posle mnogo plača i poljubaca, u silnom izlivu ljubavi. Povinova se, ali odvažnost njegove želje uzbuni se protiv njegovog ropskog ponašanja; i iz nekog prostodušnog licemerstva, on dođe do zaključka da je to što ne sme da je vidi za njega kao neko pravo da je voli. Mimo toga, udovica beše suva; imala je velike zube; nosila je preko cele godine malu crnu maramu, čiji joj kraj padaše među plečke; njen koščati struk beše utegnuto u haljine uske kao kanija, suviše kratke, ispod kojih su joj se videli članci i uzice od široke obuće koje su se ukrštale na sivim čarapama.

Mati Šarlova pohodila ih je s vremena na vreme; ali posle nekoliko dana, snaha kao da je i nju naoštrila; i tada, kao dva noža, obe počеше da ga bodu svojim primedbama i svojim prekora. Ne valja što toliko jede! Zašto nuditi časom svakoga ko dođe? Kakvo je to tvrdoglavstvo ne hteti nositi flanel!

Jednog lepog dana, početkom proleća, beležnik iz Engvila, kod koga je bila na čuvanju imovina udovice Dibik, naveze se na more i ponese sa sobom sav novac koji mu je bio poveren. Helojza je, istina, imala još, pored jednog udela u lađi koji je cenjen na šest hiljada franaka, i svoju kuću u ulici Sen Fransoa; ali od sve te imovine o kojoj se toliko pričalo Šarl ne beše dobio ništa, sem nešto malo nameštaja i nekoliko prnja. Potrebno je bilo izvesti ovu stvar načisto. I tako ispade da je kuća u Djepu do temelja rastočena hipotekama; koliko je imala kod beležnika to je sam bog znao, a udeo u lađi ne iznese više od hiljadu talira. Čestita gospođa lagala je dakle! U svojoj razdraženosti, gospodin Bovari otac, slomivši jednu stolicu o pod, stade kriviti svoju ženu da je unesrećila njihovog sina, upregnuvši ga s takvom jednom mrcinom čiji amovi

nisu bili vredni kože. Oni dodoše u Tost. Nastadoše objašnjavanja. Bilo je neprijatnih prizora. Helojza plačuci pade u naručje svome mužu i stade ga preklinjati da je brani od svojih roditelja. Šarl se htede zauzeti za nju. Ovi se naljutiše i odoše.

Ali *udar beše nanesen*. Osam dana posle toga, baš kad je prostirala rublje u dvorištu, njoj udari krv na usta; i sutradan, dok joj je Šarl bio okrenut leđima spuštajući zavesu na prozoru, ona reče: – Ah! Bože! – uzdahnu i onesvesnu. Bila je mrtva! Kako se začudiše! Kad je na groblju sve bilo svršeno, Šarl se vrati kući. Dole ne nade nikoga; pope se na prvi sprat, u sobu, spazi njenu haljinu koja je još visila pred posteljom i naslonivši se na sto ostade tako do mraka, utonuo u tužne misli. Nakon svega, ona ga je volela.

III

Jedno jutro čiča Ruo dođe i donese Šarlu nagradu za svoju izlečenu nogu: sedamdeset i pet franaka u kovanicama od četrdeset sua, i jednu ćurku. On beše čuo za njegovu nesreću i uze ga tešiti koliko je mogao.

– Znam ja šta je to! – govoraše, udarajući ga rukom po ramenu; – i ja sam bio kao vi! Kad sam izgubio moju jadnu pokojnu, išao sam po polju i voleo da budem sam; padnem pod kakvo drvo, plačem, prizivam Boga, govorim mu kojekakve budalaštine; želeo sam da sam kao krtice koje sam viđao u granju i kojima su crvi gmizali po trbuhu; ukratko, mrtav. I kad pomislim da su drugi ljudi u tom trenutku pored svojih dobrih ženica i da ih grle, očajno sam udarao svojim štapom po zemlji; bio sam kao lud; nisam jeo; nećete mi verovati, i sama pomisao da odem u kafanu bila mi je odvratna. I polako, dan za danom, proleće za zimom, jesen za letom, a bol je prolazio postupno, malo-pomalo; i nestade ga, ode, ublaži se, hoću reći, jer vam u srcu uvek ostane nešto, kao neki, da kažem... Teret, tu na grudima! Ali kad je to sudbina svih nas, ne treba se podati i hteti umreti zato što je drugi neko umro. Treba da se rastresete, gospodine Bovari; proći će to! Obidite

nas koji put; znate li da moja kći tu i tamo misli na vas; kaže da ste je zaboravili. Skoro će, eto, proleće; vodićemo vas u lov na zečeve, da se malo rasonodite.

Šarl poslušao njegov savet. On opet ode u Berto i nađe sve kao što je bilo dan pre toga, to jest pet meseci ranije. Kruške behu cvetale, a čiča Ruo, sad na nogama, išao je tamo-amo, što je činilo majur življim.

Smatrajući da mu je dužnost pokazati se prema lekaru što predusretljiviji, zbog njegove žalosti, on ga zamoli da ne skida kapu, govoraše mu tihim glasom, kao da je bolestan, pa se čak tobože i naljuti što nisu za njega spremili neko malo lakše jelo no ostalo, kao na primer krem ili pečene kruške. On stade pričati neke izmišljotine. Šarl se i nehotice uze smejati; ali se najedanput seti svoje žene i uozbilji se. Kad doneše kafu, na ženu nije više mislio.

Na nju je sve manje mislio, što se više navikavao da živi sam. Novo zadovoljstvo nezavisnosti učinilo je uskoro da samoću lakše podnosi. Sad je mogao jesti kad je hteo, dolaziti ne dajući nikome računa i kad je jako umoran pružiti se koliko je dug u svojoj postelji. On se dakle počeo čuvati, negovati i primati utehe koje su mu davali. S druge strane, smrt ženina bila mu je od prilične koristi u njegovu zanatu, jer se čitavih mesec dana govorilo: „Jadan mlad čovek! Kakva nesreća!“ Njegovo se ime beše raščulo, broj njegovih pacijenata beše porastao; a najposle, mogao je ići u Berto kad je hteo. Gajio je neku nadu bez cilja, osećao neku neodređenu sreću; četkajući svoje zaliske pred ogledalom nalazio je da mu je lice prijatnije.

Jednoga dana dođe u Berto oko tri časa; svi behu u polju; on uđe u kuhinju, ali u prvi mah ne spazi Emu; kapci behu zatvoreni. Kroz njihove pukotine sunce je po podu pružalo dugučke uske pruge, koje su se prelamale na uglovima nameštaja, treperile po tavanu. Muve na stolu pele su se uz čaše koje behu upotrebljene i zujale su daveći se u zaostaloj jabukovači. Dnevna svetlost prodirala je kroz kamin, i osvetljavala čađ na metalu, te izgledaše kao kadifa, a plavičasto je bojila hladan pepeo. Između prozora i ognjišta Ema je šila;

marame nije imala te su joj se na golim ramenima videle sitne graške znoja.

Po seoskom običaju, ona mu predloži da što popiju. On odbi, ona navali i najzad mu, smejući se, ponudi da popije s njom čašicu likera. Ona izvadi iz ormara bocu s kirasoom, uzme dve čašice, napuni jednu do vrha, u drugu nali svega nekoliko kapi i pošto se s njim kucnula, prinese je ustima. Kako je čaša bila gotovo prazna, ona se zaveli da je ispije, pa se zabačene glave, ušiljenih usana, opružena vrata, stade smejati što ništa ne oseća, dok joj je vrh jezika, prolazeći između lepih belih zuba, u malim gutljajima lizao dno čaše.

Ona ponovo sede i uzme svoj rad, belu pamučnu čarapu koju je krpila; radila je oborene glave; nije govorila ništa, Šarl isto tako. Ispod vrata je pirio vetar i nanosio na pod malo prašine; Šarl je gledao u tu prašinu, i čuo samo kako mu nešto u glavi bije i kako, u daljini, kokodače neka kokoška, koja beše snela u dvorištu. Ema je, s vremena na vreme, hladila obraze, pritiskajući ih dlanovima svojih ruku, koje je potom rashlađivala na gvozdenoj jabuci velikog preklada na kaminu.

Ona se tužila da od početka proleća oseća nesvesticu; poče govoriti o manastiru, Šarl o svojoj školi; jezik im se odredi. Popeše se u njenu sobu. Ona mu pokaza svoje stare notne knjige, knjižice koje je dobila kao nagradu i vence od hrastova lišća koji su ležali u donjem delu ormara. Pričala mu je još o svojoj majci, o groblju, pa štaviše pokaza u bašti i aleju s koje je prvoga petka svakoga meseca brala cveće i nosila ga na majčin grob. Ali se njihov baštovan nimalo nije razumevao u cveće; tako im je rdava posluga! Vrlo bi rado, ma to bilo i samo preko zime, živela u varoši, iako je selo možda još dosadnije leti, jer su dugi lepi dani. I prema tome šta je govorila glas joj je bio jasan, oštar, ili bi, najedanput umoran, menjao tonove, koji su se svršavali gotovo šapatom, kad je govorila sama za sebe. Sad je bila vesela i njene bezazlene oči bile su otvorene; a odmah zatim trepavice bi joj se upola zatvorile, pogled bi dobio izraz pun čame, misao bi počela bludeti.

Uveče, vraćajući se kući, Šarl ponovi, jednu po jednu, rečenice koje ona beše rekla, pokušavajući da ih se seti, da

im dopuni smisao, da unekoliko predstavi sebi život kojim je ona živela, u vreme dok je još ne poznavala. Ali nikako je ne mogaše videti u mislima drukčije, no što je video prvi put ili onakvu kakvu ju je malopre ostavio. Zatim se upita: kakva bi bila kad bi se udala, i za koga? Avaj! Čiča Ruo beše vrlo bogat, a ona...! Tako lepa! Ali Emin mu je lik neprestano izlazio pred oči, i nešto monotono, kao zujanje čigre, brujalo mu je u ušima: „Kako bi bilo da se ti ipak oženiš! Kako bi bilo da se oženiš!“ Te noći nije mogao zaspati, grlo ga beše steglo, žedneo je; ustade da se napije vode i otvori prozor: nebom se osule zvezde, topao vetar duva, a u daljini se čuje lavež pasa. Okrete glavu u pravcu Bertoa.

Računajući da ga na kraju krajeva to ništa ne staje, Šarl se reši da je zaprosi, kad mu se ukaže prilika; ali kad god bi se prilika ukazala, od straha da neće naći prikladne reči, nije smeo ni usta otvoriti.

Čiča Ruo ne bi imao ništa protiv da ga ko kurtališe njegove kćeri od koje nije imao nikakve koristi u kući. On je u duši izvinjavaše, nalazeći da je suviše pametna za poljski posao, zanat Bogom proklet, pošto nema milionera da se njime bavi. Dobri starac ne samo da nije na ovom poslu ništa stekao, nego je na njemu svake godine gubio; on se, istina, odlično razumevao u pazaru, uživajući u lukavstvima tog zanata, ali je zato za pravu zemljoradnju, sa unutrašnjom upravom nad imanjem, bio manje sposoban no iko. On nije rado vadio ruke iz džepova, a nije štedeo potrošiti ni za šta, što se tiče života, nego je hteo da dobro jede, da se dobro greje, da dobro spava. Voleo je jaku jabukovaču, sočan but i pažljivo spravljenu kafu s rakijom. Jeo je u kuhinji, sam, pored vatre, na malom stolu koji mu je donošen potpuno postavljen, kao u pozorištu.

Kad, dakle, primeti da su Šarlu obrazi uvek crveni u prisustvu njegove kćeri, što je značilo da će mu je ovih dana zaprositi, on unapred promisli dobro o celoj stvari. Šarl mu se, istina, činio malo *mlakonja*, i nije bio zet kakvoga bi on želeo; ali su govorili za njega da je čovek miran, čuvaran, vrlo učen, i bez sumnje neće se mnogo pogađati oko miraza. I kako je čiča Ruo morao uskoro prodati dvadeset i dva jutra

svoje zemlje, kako je mnogo dugovao zidaru, mnogo saraču, i kako je valjalo opravljati muljaču:

– Ako mi je zaište – reče on u sebi – daću mu je.

O svetoarandelskom vašaru Šarl beše došao da provede tri dana u Bertou. Poslednji dan beše protekao kao i prethodni, sa odlaganjem od časa na čas. Čiča Ruo ga isprati; išli su putem kroz jednu dolinu; još malo pa da se rastanu; sad je bilo vreme. Šarl oćuta do ivice ograde, i najzad, kad je prodoše:

– Gazda Ruo – promrmlja – hteo bih nešto da vam kažem.

Zastadoše. Šarl je ćutao.

– No, kažite mi šta hoćete! Zar ja ne znam sve? – reče čiča Ruo, smejući se tiho.

– Čiča Ruo... Čiča Ruo... – promuca Šarl.

– Pristajem drage volje – nastavi čiča Ruo. – Iako mi je dete bez sumnje istog mišljenja, opet treba da je upitam. Idite vi samo, a ja odoh natrag kući. Ako i ona pristaje, razumejte me dobro, ne treba da se vraćate, zbog sveta; a posle, to bi je suviše uzbudilo. Nego da ne biste bili kao na ugljvlju, ja ću u znak da ona pristaje gurnuti prozorski kapak tako da udari o zid; moći ćete ga videti odostrag, ako se nagnete preko ograde.

I on se udalji.

Šarl priveza konja za jedno drvo. Potom otrča na putanju i čekaše. Prođe pola časa; zatim izbroja devetnaest minuta na svom časovniku. Najedanput se ču neki udar o zid; kapak se beše otvorio, kuka na njemu još se ljuljaše.

Sutradan, još u devet časova, bio je na majuru. Ema porumene kad on uđe, usiljavajući se da se nasmeši, da sačuva svoje držanje. Čiča Ruo poljubi svoga budućeg zeta. Razgovor o novčanim pitanjima ostaviše za docnije; uostalom, imali su za to dovoljno vremena, pošto svadba, iz pristojnosti, nije mogla biti dok ne prođe Šarlova žalost, to jest ne pre proleća iduće godine.

Zima prođe u tom očekivanju. Gospodica Ruo bila je u poslu oko svoje spreme. Jedan deo te spreme poručen je u

Ruanu; košulje i noćne kape šila je ona sama po najnovijim crtežima koje je uzajmila. Prilikom Šarlovih pohoda na majur razgovaralo se o pripremama za svadbu; mislilo se o tome u kome će odeljenju biti ručak; snevalo se o velikom broju jela koja će trebati i šta će se prethodno izneti na sto.

Emma je naprotiv želela da se venča u ponoć, pri buktinjama; ali čiča Ruo nije mogao da razume ovakvu misao. I tako bi svadba, na koju dođoše četrdeset i tri osobe, na kojoj se ostade za stolom šesnaest časova, i koja se nastavi sutradan i pomalo još nekoliko dana.

IV

Svatovi dođoše rano, u kolima, dvokolicama s jednim konjem, poljskim kolima na dva točka, starim fijakerima bez koša, otvorenim lakim kolima s kožnim zavesama, a mladi ljudi iz najbližih sela u tovarnim kolima, u kojima su stajali u redu, pridržavajući se za stupce da ne padnu; oni su išli u kasu i dobro su se tresli. Bilo ih je koji su došli s deset milja daljine, iz Godervila, iz Normanvila i Kanija. Obe porodice behu pozvale sve svoje srodnike, izmirile su se s prijateljima s kojima su bile u zavadi, pisale poznanicima na koje su odavno bile zaboravile.

S vremena na vreme začuje se pucanje biča iza ograde; vratnice se ubrzo otvaraju i ulaze neka kola. Dojure do prvog basamaka na peronu, tu se naglo zaustave i ostave goste, koji silaze sa svih strana, trljaju kolena i tegle se. Žene, u kapama, imale su haljine varoškoga kroja, zlatne lance od časovnika, ogrtače s krajevima prekrštenim u pojasu ili šarene maramice koje su na leđima bile prikačene čiodama i koje su im ostavljale vrat pozadi slobodan. Dečaci, obučeni kao i njihovi roditelji; prosto nisu umeli da se snađu u svom novom odelu (mnogi su štaviše toga dana obuli čizme prvi put u životu), a pored njih stajalo je i ćutalo, u svojoj beloj haljini od prvog pričešća, koja je za ovu priliku podužena, poneko odraslo devojče od četrnaest ili šesnaest godina, bez sumnje njihove